

Ocalić od zapomnienia

Docent dr hab. Jadwiga Siniarska-Czaplicka (1913–1986)

Minęły już trzydzieści dwa lata od śmierci wybitnej historyk współczesnego papiernictwa – pani doc. dr hab. Jadwigi Siniarskiej-Czaplickiej. Jej życie – tak w okresie wczesnej młodości, jak i w czasie aktywnej pracy naukowej – było splotem radosnych i tragicznych chwil, zwieńczonych olbrzymimi osiągnięciami naukowymi. Polscy papiernicy tak pisali o niej we wspomnieniach: „[...] Swą działalność naukową traktowała jako obowiązek wobec ojczyzny... Jej głęboki patriotyzm – przeżywany jako praca dla dobra ojczyzny, dbałość o rodzinę i wierność tradycji – stanowił dominujący rys Jej osobowości, obok takich cech jak pracowitość, sposób bycia ujmujący otwartością i życzliwością, a także niewyczerpana, zdawało się, energia...”. Dlatego sylwetka tej niezwyklej kobiety i naukowca warta jest przypomnienia po latach.

Jadwiga Siniarska-Czaplicka urodziła się 23 września 1913 roku w rodzinie ziemiańskiej w majątku Jasień na Kujawach z ojca Hipolita Dunin-Wąsowicza h. Łąbędź i matki Heleny z Doruchowskich h. Niesobia.

Po wczesnej śmierci matki, w 1920 roku wraz z ojcem i rodzeństwem zamieszkała w Warszawie i tam rozpoczęła edukację na prywatnych kompletach, by po dwu latach kontynuować regularną naukę w prywatnej pensji Cecylii Plater-Zyberk. Edukację na poziomie szkoły średniej odbyła w Białym Klasztorze, czyli w gimnazjum Sióstr Niepokalanek w Nowym Sączu. Po pięciu latach nauki zdobyła świadectwo dojrzałości, z najwyższą oceną. Dalszą naukę pobierała w Belgii na kursach w pensjonacie zakonnym w Ixelles na przedmieściach Brukseli. Wyniosła stamtąd szereg pożytecznych umiejętności, ze znajomością języków włącznie, co w przyszłym życiu naukowca miało duże znaczenie. W 1932 roku podjęła studia na Wydziale Prawa Uniwersytetu Warszawskiego.

W 1934 roku wyszła za mąż za Kazimierza Siniarskiego-Czaplickiego i weszła w rolę „dziedziczki na Borzymiu”. W kolejnych latach na świat przyszło troje dzieci.

Wkrótce wybuchła wojna, która znacząco odmieniła dzieje jej rodziny. Na początku 1940 roku na froncie wschodnim zginął jej mąż, w nigdy niewyjaśnionych okolicznościach. Po wysiedleniu z majątku w Borzymiu przeniosła się z dziećmi do majątku rodziny w Kozerach w okolicach Warszawy, gdzie pracowała fizycznie w gospodarstwie, by utrzymać swoją rodzinę. W 1943 roku, na skutek pewnych wydarzeń rodzinnych, przeniosła się do majątku dalszej rodziny w Wirowie. Tutaj również ciężko pracowała, ale miała zapewnione dobre warunki mieszkaniowe i aprowizacyjne dla całej rodziny. W tym też roku została zaprzysiężona w szeregi Armii Krajowej. Zajmowała się zbieraniem funduszy od ziemian z województwa warszawskiego na podziemną działalność tej organizacji.

Zbliżający się front wschodni i zmiany ustrojowe wprowadzające uchwałę o reformie rolnej to przyczyny kolejnego przesiedlenia, tym razem do Siedlec, gdzie pani Jadwiga dostała pracę maszynistki w Prokuraturze Sądu Specjalnego. Zatrudnienie na tym stanowisku ułatwiły dwa lata studiów prawniczych. Po paru miesiącach siedziba sądu wraz z personelem została przeniesiona do Łodzi.

Właśnie w Łodzi rozpoczął się najważniejszy okres życia Jadwigi Siniarskiej-Czaplickiej. Po krótkim epizodzie pracy w sądzie otrzymała propozycję pracy jako bibliotekarz w Centralnym Laboratorium Celulozowo-Papierniczym, nowo organizowanym przy Politechnice Łódzkiej. Po kilku latach Centralne Laboratorium Celulozowo-Papiernicze zostało przekształcone w Instytut Celulozowo-Papierniczy.

Lata 1956–1957 to czas kończenia studiów przez jej dzieci, wobec czego i ona mogła zająć się dokończeniem własnych przerwanych studiów sprzed wojny. Jadwiga Siniarska-Czaplicka podjęła naukę na Uniwersytecie Łódzkim w zakresie bibliotekoznawstwa i w 1958 roku przystąpiła do egzaminu dyplomowego. Tematem pracy była historia papierni w Jeziornie pod Warszawą. Ta tematyka była kanwą dalszych jej prac nad historią rzemiosła papierniczego na terenach polskich. Na łamach „Przeglądu Papierniczego” zaczęły pojawiać się jej artykuły poświęcone historii papiernictwa, co zaowocowało rosnącym zainteresowaniem środowisk księgoznawców, archiwistów i papierników zajmujących się historią przemysłu papierniczego. Ważną pozycją bibliofilską stała się książka pt. *Kronika papierni w Jeziornie*, wydana na papierze czerpanym, w której autorka wykazała, że w Jeziornie czerpano papier już w 1760 roku.

Z inicjatywy Jadwigi Siniarskiej-Czaplickiej i redakcji „Przeglądu Papierniczego” w 1959 roku w Instytucie Celulozowo-Papierniczym została zorganizowana pierwsza Konferencja Historyków Papiernictwa, która zgromadziła szereg osobistości z wielu ośrodków naukowych w Polsce. Wygłoszono wiele specjalistycznych referatów z zakresu dziejów rozwoju papiernictwa na ziemiach Rzeczypospolitej. Postanowiono poczynić starania, by powstał stały ośrodek badań dziejów papieru.

W tym czasie rozpoczęła się intensywne współpraca Jadwigi Siniarskiej-Czaplickiej ze Stowarzyszeniem Bibliotekarzy oraz z Zakładem Informacji Naukowo-Technicznej i Ekonomicznej (INTE), co doprowadziło do stworzenia Ośrodka Informacji

Regionalnej w Domu Technika Naczelnej Organizacji Technicznej (NOT) w Łodzi. Jadwiga Siniarska-Czaplicka brała udział w pracach Komitetu INTE przy Zarządzie Głównym NOT w Warszawie. Konsekwencją tych działań było powołanie jej na członka Rady Naukowej Instytutu Informacji Naukowej.

Dalsze intensywne badania nad dziejami papiernictwa pozwoliły na przygotowanie pracy doktorskiej pt. *Znaki wodne papierni Mazowska 1750–1850*. Promotorem pracy, obronionej w sierpniu 1961 roku, był prof. Karol Birkenmajer z Uniwersytetu Warszawskiego.

Dalsze poszukiwanie materiałów do przyszłej pracy habilitacyjnej odbywało się na zasadzie penetracji biur hipotecznych, notarialnych, archiwów państwowych i kościelnych oraz bibliotek naukowych PAN, uczelnianych i publicznych. Wymagało to dotarcia do dziesiątków miejscowości w zaplanowanym obszarze badań. Do tych wszystkich miejsc Jadwiga Siniarska-Czaplicka docierała środkami komunikacji publicznej oraz piechotą. Opracowywanie dużej ilości zebranych materiałów trwało do 1966 roku. Praca przedstawiona w przewodzie habilitacyjnym nosiła tytuł: *Papiernie na ziemiach środkowej Polski w latach 1750–1850* i była syntezą wszystkich badań na temat papiernictwa na Mazowszu, Podlasiu, Kujawach, ziemi łączyczej, sieradzkiej, kieleckiej i lubelskiej, prowadzonych w ciągu sześciu lat.

Kolokwium habilitacyjne odbyło się w pierwszym kwartale 1967 roku w Instytucie Historii Kultury Materialnej PAN w Warszawie, a rozprawa została przyjęta z najwyższym uznaniem.

Jako naukowiec z dużym dorobkiem badawczym, dotyczącym historii papiernictwa i filigranistyki, w listopadzie 1967 roku Jadwiga Siniarska-Czaplicka została zaproszona do Rady Naukowej (Advisory Council) prestiżowego wydawnictwa The Paper Publication Society w Amsterdamie.

Kolejną jej publikacją był album pt. *Filigrany papierni położonych na obszarze Rzeczypospolitej od początku XVI do połowy XVIII wieku*, który ukazał się jako piętnasty tom w serii „Książka w dawnej kulturze polskiej”.

Bardzo ważnym przedsięwzięciem było podjęcie się opracowania scenariusza wystawy – ekspozycji dla Muzeum Papiernictwa w zabytkowej papierni

Uroczystość w 1968 r. w czasie otwarcia Muzeum Papiernictwa. Stoją od lewej: Jadwiga Siniarska-Czaplicka, Bronisław Machura – dyrektor Departamentu MLiPD, xx, Marian Kowalski – kierownik Muzeum Papiernictwa, Tadeusz Górny, Roman Gesing – minister LiPD, Jerzy Olejniczak

w Dusznikach-Zdroju. Wytyczyło to kierunek dla bardzo ważnej instytucji działającej w zakresie popularyzacji historii papiernictwa, dziedziny tak zasłużonej dla rozwoju kultury. Uroczyste otwarcie wystawy odbyło się 21 lipca 1968 roku, w obecności oficjalnych gości ze Zjednoczenia i Ministerstwa Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego (MLiPD), i dało początek działalności Muzeum Papiernictwa.

Mimo sukcesów naukowych Rada Naukowa Instytutu nie zaakceptowała stanowiska samodzielnego pracownika naukowego docent Siniarskiej-Czaplickiej. W tej sytuacji skończyły się możliwości rozwoju w pracy naukowej. Ówczesny minister Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego – Roman Gesing – zorganizował dla pani docent etat w Instytucie Historii Kultury Materialnej PAN (IHKM-PAN), w którym uzyskała habilitację, i 15 grudnia 1969 roku została pracownikiem IHKM-PAN. Był to najspokojniejszy, ale nadal owocny okres pracy, prowadzonej zgodnie z uzgodnionym programem badań papieru starodruków.

Za zasługi w odtwarzaniu historii rzemiosła papierniczego w 1969 roku Jadwiga Siniarska-Czaplicka została odznaczona Złotą Honorową Odznaką Naczelnej Organizacji Technicznej.

W 1977 roku oficjalnie zakończyła pracę i przeszła na emeryturę.

Trzeba zaznaczyć, że w czasie bogatej działalności naukowej dotyczącej analizowania starodruków i historii papiernictwa Jadwiga Siniarska-Czaplicka nie uniknęła zainteresowania zagranicznych środowisk naukowych prowadzących podobne badania. W 1967 roku przyjechał do Polski prof. John Simmons z Oksfordu, który zaprosił panią docent na Kongres Międzynarodowego Stowarzyszenia Historyków Papiernictwa (IPH). W 1969 roku, już jako członek IPH, wizytowała IX Kongres IPH w Amalfi we Włoszech, a w 1972 roku XI Kongres IPH w Arnheim w Holandii oraz w Paryżu na zaproszenie Institut du Texte de Centre National des Recherches Scientifiques (CNRS). Następny Kongres IPH, w 1976 roku, odbył się w kolebce papiernictwa europejskiego – w Fabriano. Kontynuując badania nad papierami drukowanymi, nadal wyjeżdżała za granicę. W 1978 roku uczestniczyła w Kongresie IPH w Manchesterze, a w 1980 roku – w Bazylei.

Celem jej ostatniego wyjazdu zagranicznego, w 1981 roku, był Nowy Jork, gdzie otrzymała stypendium Fundacji Kościuszkowskiej na trzymiesięczny pobyt w celu uporządkowania zbiorów Biblioteki Instytutu Piłsudskiego. Porządkowała m.in. 240 tek *Archiwum uchodźców polskich w strefach okupacyjnych Niemiec w latach 1944–1952*.

Ostatnią funkcją Pani Docent było przewodniczenie Komisji Historycznej Stowarzyszenia Papierników Polskich od 1982 roku. Dało to początek opracowywaniu wielu ważnych przedsięwzięć historycznych. Mając w tym czasie bardzo bogaty dorobek w zakresie badań historycznych, powołała do współpracy w Komisji Historycznej wiele osób z różnych dziedzin techniki w papiernictwie. Stałym członkiem Komisji Historycznej był również kierownik Muzeum Papiernictwa w Dusznikach Zdroju (od 1984 roku funkcję tę pełniła Bożena Makowska).

Podstawowym celem Komisji stała się ochrona dóbr kultury materialnej, w tym odtwarzanie historii papiernictwa na ziemiach polskich, ochrona zabytków techniki oraz starania, by znaczący przedstawiciele przemysłu papierniczego znaleźli swoje miejsce w historii techniki.

Ważnym wydarzeniem dla Stowarzyszenia Papierników i Komisji Historycznej było zorganizowanie w listopadzie 1985 roku, wraz z oddziałem SITPP w Jeziornie, sympozjum, którego tematem była *Historia papiernictwa polskiego*. Była to również 225. rocznica uruchomienia młyna papierniczego na terenie Jeziorny. Z tej okazji otwarto Izbę Tradycji Papierniczej fabryki w Jeziornie, dla której scenariusz historyczny opracowała docent Siniarska-Czaplicka. Było to pierwsze tego rodzaju spotkanie z udziałem gości zagranicznych poświęcone zagadnieniom historii papiernictwa polskiego.

Na zbliżającą się w 1991 roku 500. rocznicę papiernictwa w Polsce Jadwiga Siniarska-Czaplicka przygotowywała obszerną publikację pt. *Dzieje rękodziela papierniczego w Polsce*. Niestety, nagła śmierć autorki w październiku 1986 roku przerwała tę pracę. W gronie papierników podjęto decyzję o wzbogaceniu tej publikacji o zarys historii papiernictwa na świecie wraz z przedstawieniem technologii wyrobu papieru ręcznie czerpanego. Tego odpowiedzialnego zadania podjął się dr Józef Dąbrowski, członek Komisji Historycznej, który doprowadził dzieło do końca. Książkę pt. *Rękodzieło papiernicze* wydano w 1991 roku. Zyskała ona pozytywną opinię w kraju i za granicą i została wyróżniona nagrodą naukową Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

Jadwiga Siniarska-Czaplicka zmarła 22 października 1986 roku w Łodzi, pozostawiając dzieci: Jana, Zbigniewa i Magdalenę, oraz czworo wnucząt: Michała, Barbarę, Piotra i Zbigniewa. Pochowana została na cmentarzu katolickim na Dołach w Łodzi.

Bibliografia

- *Historia działalności Stowarzyszenia Papierników Polskich w latach 1946–2001*, praca zbior. pod red. K. Bączyńskiej, Łódź 2002.
- J. Siniarska-Czaplicka, *Przemięło z wojnami*, oprac. M. Siniarska-Kapuścińska, Pelplin (Wydawnictwo Bernardinum) 2003.